

FILOZOFIA, POLITIKA, KULTÚRA

V. V. MŠVENIJERADZE

Javy, ktoré tvoria obsah pojmov filozofia, politika a kultúra, nachádzajú sa v mnohorakých vzájomných spojeniach a aj keď o nich budeme hovoriť len v tejto relatívne ohraničenej kombinácii, majú nekonečné množstvo rozmerov. Obsah každého z týchto pojmov možno viac-menej presne určiť, avšak v rade znakov a aspektov sa pretínajú, tvoriac pritom celkom nové pojmy. Napr. pojem kultúrna politika nemá o nič menšie právo na svoju existenciu ako pojem politická kultúra.

Kultúra v širokom zmysle slova zahŕňa aj filozofiu, aj politiku, aj ekonomiku, aj iné formy materiálnej a duchovnej činnosti spoločnosti.¹ V samej kultúre sú ľahko rozlíšiteľné také formy spoločenského vedomia a činnosti, ktoré majú relatívne samostatný význam, ako napr. filozofia, právo, umenie, morálka, náboženstvo, sociálne, ekonomické, politické a iné vzťahy. Všetky sa nachádzajú v bezprostredných alebo sprostredkovaných vzájomných spojeniach a vcelku vytvárajú vyššiu syntézu kultúrnych výdobytkov spoločnosti, ktorú nemožno redukovať na jednoduchý súčet týchto foriem a ktorá je nevyhnutnou podmienkou a hlavnou oporou materiálneho a duchovného rozvoja spoločnosti.

Možné sú rozličné cesty výskumu tejto problematiky. Ak sa obrátime k východiskovým faktom filozofie, politiky a kultúry, ak tieto pojmy vymedzíme a odhalíme ich obsah, dokážeme objaviť medzi nimi zhodu i rozdielnosť, umožní nám to konštatovať isté množstvo podstatných vzájomných vzťahov. V tomto prípade sa ako najúčelnejšie javí *funkčné* skúmanie filozofie, politiky a kultúry, t. j. ukázanie osobitného druhu ich vzájomného vzťahu a vzájomného pôsobenia, ktorý má na zreteľ nielen určenie toho či iného spojenia (vo väčšine prípadov sú mnohé z týchto spojení očividné), ale predovšetkým odhalenie jeho konkrétno-historického kontextu a vnútornej dynamiky.

Každá epocha má svoju filozofiu, politiku a kultúru, ktoré uskutočňujú úlohy svojej doby. Známy je výstižný Heglov výrok, že filozofia je „dejinná epocha zachytená v mysli“. Ak trochu zmeníme a doplníme heglovský výrok v dialektickomaterialistickom duchu, ak pochopíme filozofické myslenie ako formu a funkciu *spoločenského vedomia* a pridáme k nemu *spoločenskú činnosť*, potom tento výrok budeme môcť v úplnosti vzťahovať aj na filozofiu, aj na politiku, aj na kultúru vcelku,

¹ Viď V. I. Lenin: „Kapitalistická kultúra utvorila veľkovýrobu, továrne, železnice, poštu, telefóny a pod...“ [1, s. 171]

lebo každá z nich predstavuje zložitý fenomén duchovnej a materiálnej činnosti spoločnosti, v ktorej je „zачytená“ epocha, a to *určitá, konkrétna* epocha a jej spoločenský — materiálno i duchovný — stav. Každá spoločenská formácia má aj svoje zákony materiálnoho a duchovného rozvoja. Navyše, existuje práve ako reálny prejav a fungovanie objektívnych materiálnohých zákonitostí v spoločnosti. Marx poznamenal: „Z určitej formy materiálnej výroby vyplýva, po prvé, určitá štruktúra spoločnosti, po druhé, určitý vzťah ľudí k prírode. Ich štátne usporiadanie a ich spôsob duchovného života sa určuje tak jedným, ako aj druhým. Tým istým sa určuje aj charakter ich duchovnej výroby.“ (2, s. 279)

Materiálne vzťahy — sociálne, ekonomické, politické a iné — *v konečnom dôsledku* určujú filozofické pojmy a ich obsah, politické, mravné a vřekultúrne ideály, právne a morálne normy, náboženské názory. Ich súhrn, ako smé videli v poznámke, vytvára podmienky kultúrneho rozvoja, „pokorenia“ prírody človekom, skrotenia živelnosti v spoločenskom vývoji a vytvorenie civilizácie. Vo všeobecnom kultúrnom ideáli akoby sa koncentrovali základné osobitosti epochy, akoby sa prejavovalo jej sebauvedomenie. Kultúra v sebe obsahuje sociálno-ekonomické a politické podmienky vlastného rozvoja alebo jeho potenciálne tendencie, ktoré vedú k realizácii kultúrneho ideálu.

Špecifická úloha filozofie v rámci kultúry — ako sféry spoločensko-ludskej životnej činnosti — sa určuje tým, že filozofia vystupuje ako duchovná zbraň revolučného pretvárania sveta, ako metodológia vedeckého skúmania sveta, ako svetonázor a teória svetonázoru. To dáva celej kultúrnej činnosti uvedomelý charakter, schopnosť sebareflexie, videnie perspektívy, pochopenie všeobecného kultúrneho ideálu. Zároveň s tým, že sa filozofia vydeľuje ako jeden z najdôležitejších komponentov duchovnej kultúry, prejavuje dostatočne silný vplyv na vzájomné vzťahy iných komponentov kultúry — medzi formami spoločenského vedomia a činnosti — a naplňa ich svetonázorovým a vedecko-metodologickým obsahom.

Nemožno nebrať do úvahy ani takú tradičnú oblasť filozofie, akou je skúmanie substancie. Je to výlučne filozofické polozenie otázky, ktoré predpokladá všeobecnú orientáciu v hľadaní a nachádzaní určujúceho prvozákladu všetkého jestvujúceho, ktoré je zároveň i hlavnou príčinou (prvopríčinou, konečnou príčinou) rozvoja skutočnosti. Vieme, že v dejinách filozofie sa substancia vykladala rôzne a jej chápanie nezriedka slúžilo ako hlavný rozlišujúci medzník medzi materializmom a idealizmom. Zápas týchto základných smerov vo filozofii pokračuje i dnes. Buržoázni filozofi a sociológovia, kulturológovia uvažujú o problémoch kultúry predovšetkým v idealistickej rovine. No menovite materialistické alebo idealistické chápanie substancie ako základu, ktorý v konečnom dôsledku určuje nekonečnú mnohórakosť sveta, umožňuje oddeliť materialistické chápanie kultúry od idealistického a prostredníctvom analýzy radu sprostredkujúcich článkov pochopiť mnohovýrovnostnú a mnohó-

rozmernú kultúrnu činnosť ako zložitý fenomén, ktorý má jediný potstatný základ — substanciu.

Svojsky sa charakterizuje úloha a miesto politiky v oblasti kultúry. Je to jeden z najaktívnejších komponentov, ktorý dáva kultúrnej činnosti triedne, stranické a ideologické zameranie. Napokon politika sama je mnohorozmerným javom. Na jednej strane zahŕňa do seba politické myslenie, ktoré vystupuje ako osobitná forma poznávacej činnosti, skúmajúca v širokom pláne tie vzťahy v spoločnosti, ktoré sa týkajú bezprostredne problému moci a ktoré sú inštitucionalizované v istých formách štátu a jeho orgánov, strán, spolkov, skupinových a masových pohybov. Na druhej strane je to praktická politika, ktorú treba vidieť vo vzťahu k zvláštnej sfére riadenia, kde sa prijímajú a realizujú najdôležitejšie rozhodnutia, ktoré majú vplyv aj na všeobecné smerovanie kultúrnej činnosti. Špecifikum politiky v porovnaní s inými formami spoločenského vedomia a činnosti spočíva v tom, že je bezprostredne spojená s riadením a prijímaním rozhodnutí v otázkach moci — jej zmeny, udržania alebo uchovania.

Politika mala v podstate vždy silný vplyv na kultúru všeobecne i na jej časti — filozofiu, morálku, umenie, právo, náboženstvo, ekonomiku atď. — osobitne. No v súčasných podmienkach výlučnej politizácie všetkých sfér ľudskej činnosti, keď sa v kolobehu aktívneho politického života ocitli miliónové masy, ktoré majú veľký vplyv tak na „veľkú politiku“, ako aj na procesy, ktoré prebiehajú vo svete, úloha politiky, politického vedomia, politického myslenia, organizácie a činnosti nesmierne vzrástla. Rozšíril sa svet politických reálií. Počet predmetov a javov, ktoré majú politické kvality, je doslova nesmierny. Nemožno azda ani nájsť viac či menej významnú sféru činnosti, ktorá by bola zbavená politického významu a ktorá by nemala svoje miesto v politickom systéme. Intenzívna politizácia filozofie a kultúry vcelku je nesporným faktom. Vzájomný vzťah filozofie a kultúry v súčasnom svete môže byť realistiky a racionalisticky preskúmaný iba v tom prípade, ak ho budeme odtrhávať od politických procesov.

Začiatok súčasnej epochy položila Veľká októbrová socialistická revolúcia. Dala mocný stimul internacionalizácii revolučnej činnosti, upevnila vieru miliónov ľudí v marxisticko-leninskú filozofiu ako ozajstnú duchovnú zbraň v boji za historický pokrok, zmenila kultúru na uvedomelú činnosť smerujúcu k tvorbe civilizácie. Preto, keď má bádateľ nevyhnutne všestranne zhodnotiť sociálny, ekonomický, politický, morálny, estetický alebo vôbec kultúrno-duchovný význam akéhokoľvek podstatného javu súčasnej doby, nevyhnutne sa musí vrátiť k analýze jej počiatku — k Októbrovej revolúcii, k udalosti, ktorá neznamenalala iba rozhodujúci obrat v historickom pohybe, ale ktorá položila aj základný kameň pre nový typ medzištátneho a medziľudského styku v najrozmanitejších oblastiach spoločenského života — v ekonomike a politike, vo vede a kultúre — začiatok nového typu civilizácie, komunistickej

civilizácie. V pozitívnom tvorivo-revolučnom vyriešení tejto úlohy na základe dialektického spojenia národného a internacionálneho spočíva historická podstata a nezaniknuteľná veľkosť Októbra. „Októbrová revolúcia“, zdôrazňoval L. I. Brežnev, „riešila predovšetkým problémy našej krajiny, problémy, ktoré pred ňu postavili jej dejiny, jej konkrétne podmienky. No tieto problémy vo svojej podstate neboli lokálne, ale všeobecné. Pred celé ľudstvo ich postavil spoločenský vývoj. Celosvetový historický význam Októbrovej revolúcie spočíva v tom, že odhalila cestu k riešeniu týchto problémov a tým k vytvoreniu nového typu civilizácie.“ (3, s. 579)

Nijaká sociálna revolúcia sa nezaobíde bez aktívnej účasti nás, no práve Veľká októbrová socialistická revolúcia priviedla pracujúcich k vedomej masovej politickej činnosti. Bola podmienkou, cieľom i výsledkom tejto činnosti, pozdvihla kultúru politického myslenia a efektívnosť revolučného konania. Postavila na trvalý základ vedecké chápanie kultúrneho a politického ideálu, ukázala reálnu možnosť jeho uskutočnenia, poslúžila ako prvý príklad víťaznej socialistickej revolúcie v dejinách ľudstva. Tým položila základy pre nový typ kultúrno-historických tradícií — tradícií víťazných socialistických revolúcií.

V dôsledku víťazstva VOSR sa ako prvý na svete vytvoril jediný zväzový mnohonárodnostný štát robotníkov a roľníkov. Rozhodujúcu úlohu pri vytváraní ZSSR zohrala robotnícka trieda našej krajiny na čele s leninskou stranou boľševikov, ktorá sa riadila marxisticko-leninskou teóriou spoločenského rozvoja. V rezolúcii ÚV KSSZ *O 60. výročí vytvorenia Zväzu sovietských socialistických republík* sa píše: „Socializmus dokázal vyriešiť úlohu výsostne historického významu: vyzbrojiť výdobytkami kultúry miliónové masy pracujúcich, odhaliť každému človeku nezávisle od jeho spoločenského postavenia a národnosti, všetky pramene poznania. V krajine sa vytvorili široké možnosti pre prejav talentov, pre rozkvet kultúry všetkých národov a národností, pre tvorivú činnosť nás v oblasti vedy a umenia.“ (4, s. 7)

Historické tradície sú podstatným prvkom duchovnej kultúry. Majú podstatný význam pre formovanie politickej a všeobecnej ideologickej orientácie. Tradície tvoria zložitý, nie vždy presne rozpoznateľný systém hodnotení, ktorý ako svojský sociálno-genetický kód „sa dešifruje“ pohybom dejín a systematicky sa dopĺňa ako sociálno-kultúrna životná skúsenosť, pochádza z pokolenia na pokolenie a nevyhnutne sa zúčastňuje na celom procese kultúrneho a politického osvojenia skutočnosti.

Pravdaže, tradície sú rôzne: revolučné, pokrokové i tradície reakčné, konzervatívne. V každom prípade však predstavujú veľkú silu. Proces vytvárania politického vedomia človeka, ktoré je dôležitým komponentom jeho socializácie, presnejšie politickej socializácie, je dostatočne zložitý.

Každé nové pokolenie nachádza v hotovej podobe historicky vzniknuté filozofické, politické a všeobecno-kultúrne prostredia, komplikované

vané prepletenie spoločenských väzieb, ekonomický a politický zápas rozličných štátov, tried, sociálnych skupín, vládnuce politické názory a teórie, ich konkrétne inštitucionálne formy. Táto spoločensko-kultúrna a politická realita jestvuje mimo a nezávisle od vedomia individua a podobne ako materiálna príroda stojí proti nemu ako zvláštny predmet, ktorý musí pochopiť a aktívne si ho osvojiť, odpredmetniť.

Jednou z najdôležitejších podmienok vedeckého skúmania problému vzájomného vzťahu filozofie, politiky a kultúry je dôsledné dodržiavanie princípu historizmu, ktorý umožňuje skúmať predchádzajúce formy vývinu toho či onoho javu z hľadiska jeho najvyššej formy, uskutočnenej v súčasnosti. To dáva možnosť realizovať metodologickú požiadavku materialistickej dialektiky — dodržiavať jednotu historického a logického.

Teraz, na začiatku osemdesiatych rokov 20. storočia, v období výnimočného priostrenia ideologického boja medzi kapitalizmom a socializmom, jasnejšie ako predtým vidíme zvláštnosti, ktoré sú charakteristické pre minulosť a prítomnosť historického procesu, vidíme svojský charakter ich vnímania v jednotlivých formách spoločenského vedomia, v zápase dvoch protikladných kultúr — buržoáznej a socialistickej. Je viac reálnych možností určiť skutočnú úlohu predchádzajúcich javov, realizovať historicko-genetický prístup k súčasným najdôležitejším politickým, kultúrnym, sociálnym udalostiam, aby sme mohli preskúmať historický pohyb viac-menej očistený od náhodností a podriaďiť chronológiu logickému vývinu udalostí.

Zásluhou militaristickej politiky agresívnych kruhov imperializmu, húževnato stupňujúcich preteky v zbrojení, vo výrobe a vývine nových druhov zbraní hromadného ničenia, nad súčasnou kultúrou a civilizáciou visí hrozné nebezpečenstvo. Národy sú postavené pred voľbu: alebo zjednotiť masové sociálne a politické podujatia v aktívnom boji za uchovanie kultúrnych hodnôt a prežitie civilizácie, alebo dovoliť imperializmu priviesť svet na hranicu jadrovej katastrofy. V podstate tu niet alternatívy. „Pri takomto stave vecí“, píše taliansky spisovateľ Luigi Malerba, „miesto opravdivej kultúry je v opozícii k vládnucej triede.“ (5) V súčasných podmienkach sa otázky kultúry nemôžu a nemajú posudzovať abstraktne a scholasticky, odtrhnute od politickej reality, ktorá od každého činiteľa alebo teoretika kultúry nájstojčivo vyžaduje presné vymedzenie svojej politickej a mravnej pozície.

V jednom z oficiálnych dokumentov, ktorý rozposielalo vedenie Medzinárodnej federácie filozofických spoločností v spojitosti s blížiacim sa XVII. svetovým filozofickým kongresom (august 1983, Montreal, Kanada, hlavná téma má názov *Filozofia a kultúra*), nachádzame toto vysvetlenie: „Pod kultúrou rozumieme to, čo ľudský intelekt a cit tvorili počas stáročí: hodnoty, symboly, mýty, jazyk, náboženstvo, umenie, veda, technika, právo, filozofia, spoločenská a politická štruktúra... No kultúra, to je niečo viac než zápas materiálnych a duchovných výsledkov; je to zložitá dynamická realita, v ktorej a cez ktoré individuum

uskutočňuje svoje želania a pretvára svoje okolie i seba samého.“ Treba predpokladať, že je to premyslená pozícia vedenia Medzinárodnej federácie filozofických spoločností. Z toho budeme vychádzať.

V súčasných podmienkach nemôžeme budovať vedecky zdôvodnené koncepcie kultúry, ak ignorujeme reálnu politickú situáciu, ktorá vo svete existuje, vypäté súperenie medzi buržoáznou a socialistickou kultúrou, boj rozvojových krajín proti „kultúrnemu imperialismu“ hlavných kapitalistických štátov. Aby tieto koncepcie neboli iba neplodné a scholastické, treba si všimnúť aj rozmanité sociálno-ekonomické a politické podmienky rozvoja tých či iných národov, globálne problémy, s ktorými sa ľudstvo vyrovnáva v súčasnosti. Kultúra je triedny jav a vyžaduje triedny prístup. Taká analýza svedčí o tom, že kultúrna história buržoázie (v takej miere ako sa z pokrokovej triedy postupne mení na triedu reakčnú a konzervatívnu), je vlastne históriou prehlbujúcej sa krízy buržoáznej kultúry, odmietania pozitívnych ideálov, systematickej devalvácie kultúrnych hodnôt, rastúcej nedôvery v objektívny význam nastolovaných teórií.

Na úsvite svojho vzniku buržoázna civilizácia bola poznamenaná veľkou epochou renesancie. Pokroková mladá trieda buržoázie, ktorá bola v tom čase na vzostupe, smelo rozvinula svoje humanistické ideály slobody a rovnosti. Z ruín umierajúcej nadvlády stredovekej scholastiky, náboženských dogiem a stavovsko-hierarchickej štruktúry spoločnosti sa vydělil a ovenčil gloriolou nadradenosti pojem Človeka. Nastúpilo obdobie rozkvetu filozofie, vedy, umenia. Objavila sa plejáda vedcov, spisovateľov, umelcov. Engels písal: „Ľudia, ktorí položili základy novodobého panstva buržoázie, boli všetko, len nie buržoázni obmedzenci.“ (6, s. 20)

Dnes je iná situácia. Živelne sa rozvíjajúca buržoázna kultúra sa nachádza v hlbokoj kríze; zbavíte sa pozitívnych ideálov. Súčasní buržoázni filozofi, sociológovia, politológovia, kultúrni činitelia operujú spravidla devalvovanými kultúrnymi hodnotami a v najlepšom prípade priznávajú nevyhnutnosť „prehodnotenia hodnôt“. Zo sféry buržoáznej kultúry vypadla hlavná hodnota — človek. Prebieha nevyhnutný proces jej ďalšej dehumanizácie. Možno smelo povedať, že v súčasnosti je buržoázna kultúra podriadená imperialistickej politike, stala sa jej slúžkou. Otázkami kultúry, jej financovaním, kultúrnou politikou sa čoraz častejšie zaoberá veľkokapitál, vojensko-priemyselné komplexy, militaristické kruhy, orgány rozvedky. Pretože má obrovské finančné možnosti, rozvetvený systém prostriedkov masovej informácie a komunikácie, vládnuca elita zmenila kultúry, napokon takisto ako aj politiku, na tovar, predmet kúpy a predaja. Západným teoretikom ponechala plnú „slobodu“ v konštruovaní scholastických doktrín, široké možnosti vzájomnej polemiky o rozličných definíciách, možnosti „dokazovať“ deideologizáciu a depolitizáciu kultúry, uvažovať o jednotlivcovi odtrhnutom od spoločnosti, jeho želaniach a úsiliach, zaoberať sa symbolmi, mýt-

mi, rituálmi, skúmať štruktúry zaostalých plemien a etnických skupín, plniť misionárske funkcie, no nedotýkať sa otázok imperialistickej politiky rasizmu a apartheidu. Jedinou povolenou oblasťou politických úvah o kultúre je antikomunizmus, očierňovanie socialistickej kultúry a demokracie.

Pravda, zjednodušovali by sme problém, keby sme nespomenuli protirečenia v samej buržoáznej kultúre a pokrokové prvky, ktoré v nej vznikajú. Výnimky však nemožno povyšovať na princíp. Pokrokové prvky v kultúre kapitalistických krajín sa neobjavujú preto, že v týchto krajinách vládnu kapitalistické poriadky, ale napriek nim, v procese ich kritického výkladu a boja proti imperialistickej lžikultúre. Pretože vládnuca trieda je hlavným výrobcom myšlienok, pri charakteristike súčasného kapitalizmu nemožno nebrať do úvahy oficiálnu kultúrnu politiku najmocnejšej a vedúcej krajiny kapitalistického sveta — Spojených štátov amerických. V USA sa sústredili najagresívnejšie sily imperializmu. Odhladiť od protirečení, ktoré vznikajú v kapitalistickom tábore a ktorých význam netreba zveličovať, hlavné črty súčasného kapitalizmu určujú predovšetkým Spojené štáty americké.

Kapitalizmus robí z človeka bezmocnú obeť preslávenej „masovej kultúry“. Šíri kult násillia ako jediný prostriedok riešenia problémov, ktoré dozreli. Kapitalizmus šíri strach pred budúcnosťou, pesimizmus, cynizmus, krutosť, široko využíva politickú a kultúrnu dezinformáciu, každodenne vnucuje človeku pochybovať o jeho vlastnej hodnote, čím ďalej tým viac ho vzdaľuje od kultúrnych nárokov a požiadaviek, vytvára komplikované spoločenské bariéry na ceste nás za osvojením duchovných hodnôt súčasnej epochy. Prostredníctvom manipulácie s vedomím ľudí buržoázni ideológovia sa usilujú vychovávať ich v duchu nenávisti k socializmu a komunizmu, k demokracii a liberalizmu.

Zahraničnopolitický kultúrny program imperializmu nie je vynútený iba na export kontrarevolúcie, ale aj na export antikultúry. Antikultúra je aktívna a jej deštruktívna, ničivá sila je krajne nebezpečná. Duchovne ochudobňuje osobnosť, šíri priepasť medzi rozvíjajúcou sa vedou a záujmami človeka a stále viac mení vedu z tvorivej sily na ničivú silu. Luigi Malerba poznamenáva: „Pokrok vedy a techniky výrazne predstihol rozvoj vnútornej kultúry človeka, a preto vôbec nedisponujeme prostriedkami, ktoré sme sami objavili: ostali sme takpovediac prvobytnými ľuďmi, ibaže vyzbrojenými už nie kyjakom, ale hroznými prostriedkami zničenia všetkého živého.“ (pozri 5)

Také ekonomické javy kapitalizmu, ako je masová nezamestnanosť, majú aj kulturologický aspekt. Je isté, že kapitalizmus nie je schopný odstrániť nezamestnanosť, pretože nezamestnanosť objektívne patrí do samého fungovania jeho ekonomického systému. No isté je aj to, že sa ju ani veľmi nesnaží likvidovať, aby nezaktivizoval všetko pracujúce obyvateľstvo. Nezamestnanosť zosilňuje pocity strachu a závislosti, pokory a zmierlivosti, dezorganizuje masy, vyvoláva boj medzi jednotliv-

cami, závisť, vzájomnú nenávisť, egoizmus, zúfalstvo. V takýchto podmienkach život človeka nielenže nevyvoláva akékoľvek kultúrne potreby, no stáva sa iba nepretržitým hľadaním možností uspokojovania elementárnych, prvotných potrieb s cieľom zachovať svoju každodennú existenciu. Človek je v podstate vylúčený zo sféry kultúry, zo sféry materiálnej a duchovnej činnosti. Pravda, nezamestnanosť môže nadobudnúť aj hrozivé rozmery a vtedy v sebe potenciálne obsahuje reálne nebezpečenstvo pre jestvujúci spoločenský poriadok lebo — ako sa vyjadril bývalý kancelár NSR G. Schmidt — „napomáha šíreniu sociálneho a politického kvasenia“.

Vodca amerických komunistov Guss Hall píše: „Kapitalizmus nemôžno urobiť humánnym. Je nehumánnym v samej svojej podstate, ktorá spočíva vo vykorisťovaní robotníckej triedy v prospech kapitalistickej triedy.“ (Pozri 7) Masová nezamestnanosť, neistota, sociálna odtrhnutosť od aktívnej tvorivej činnosti, vysoká úroveň negratnosti, obmedzený charakter všeobecného vzdelania, ustavičné a metodické otravovanie vedomia jedom „psychologickej vojny“ a antikomunizmom, to všetko sú mocné páky, ktoré používa kapitalizmus, aby odcudzil masy kultúre, aby ich odtrhol od intelektuálneho života, na ktorý si trieda buržoázie robí monopolné právo v rámci svojich koristníckych záujmov. „Kapitalizmus by nebol kapitalizmom“, poznamenal V. I. Lenin, keby na jednej strane neodsudzoval *masy* na zakríknutosť, ubitosť, zastrašenosť, roztrúsenosť (dedina!) a nevzdelanosť; — keby na druhej strane kapitalizmus nedával buržoázii do rúk obrovský aparát lži a klamu, masového podvádzania robotníkov a roľníkov, ich otupovania atď.“ (8, s. 233)

Jednou zo základných kvalít, ktorá odlišuje socialistickú kultúru od kultúry buržoáznej, je prítomnosť pozitívneho konštruktívneho všeobecného kultúrneho ideálu, ktorého dosahovanie je podložené plánovite uskutočňovanou kultúrnou politikou. Týmto ideálom je Človek, jeho všestranný a harmonický rozvoj, uspokojovanie jeho narastajúcich duchovných potrieb na základe plného materiálneho zabezpečenia. Cesta k dosiahnutiu takéhoto ideálu vedie cez komunistickú prestavbu spoločnosti. V uzneseniach XXVI. zjazdu KSSZ sa zdôrazňuje. „Rozširovať možnosti harmonického duchovného života ľudí, prístupu všetkého obyvateľstva ku kultúrnym hodnotám, zabezpečiť ďalší rast vzdelania a kultúry, prehĺbiť mravnú výchovu, rozvíjať komunistický vzťah k práci a spoločenskému vlastníctvu.“ (9, s. 139) Proces komunistickej výstavby objektívne plodí dopyt po všestranne rozvinutej osobnosti.

Ideál je vo filozofickej koncepcii kultúry kľúčovou kategóriou pre pochopenie uvedomelej kultúrnej činnosti. Ideál usmerňuje kultúrnu tvorbu, vnáša do nej cieľavedomosť a dynamizmus. Kultúru ako zložitý a mnohostranný fenomén môžeme bez ideálu pochopiť iba jednostranne a teda nesprávne: buď ako niečo meravé a obrátené do minulosti alebo ako sumu už dosiahnutých výsledkov, alebo ju redukuje na mravný, politický či estetický aspekt, prípadne na inštitucionálne formy výchovy

a vzdelávania. Tieto aspekty sú samé osebe nesporne dôležité. No všeobecný kultúrny ideál je obrovskou syntetizujúcou a výnimočne aktívnou silou, ktorá zomkýna ľudí a zjednocuje ich sociálnu tvorivú energiu pre uvedomelé budovanie kultúrneho pokroku na základe myšlienkového spoločenstva a rozumného spájania svojbytných tradícií jednotlivých národov s internacionalistickými cieľmi všeludského rozvoja. Taká je úloha kultúry a kultúrneho ideálu v rozvinutej socialistickej spoločnosti. V rezolúcii ÚV KSSZ K šesťdesiatemu výročiu vytvorenia Zväzu sovietskych socialistických republík sa píše: „Na úrodnej pôde zrelého socializmu rastie a silnie jediná internacionálna kultúra sovietskeho ľudu, ktorá slúži všetkým pracujúcim a vyjadruje ich ideály. Zahŕňa do seba všetky významné výsledky svojbytných národných kultúr. Sovietska kultúra, socialistická svojím obsahom, mnohoraká svojimi národnými formami, internacionalistická svojím duchom a charakterom, stala sa veľkou silou ideovo-mravnej zomknutosti národov a národností Sovietskeho zväzu.“

Bez ideálu kultúrna činnosť stráca svoju základnú kvalitu — budoateľskú tvorivú aktivitu pre blaho človeka. Zbavuje sa uvedomelosti a videnia historickej perspektívy. Pritom sa skresľuje sama história. Kládí sa mimo historickosti, lebo sa z nej vypúšťa špecificky ľudská životná činnosť, jej cieľavedomosť. A dejiny bez človeka, to je rovnaký nezmysel ako človek bez dejín. Marx tvrdil: „*Dejiny* nerobia nič... nie je to tak, že by dejiny používali človeka ako prostriedok k dosiahnutiu svojich cieľov — akoby boli nejakou zvláštnou osobou — nie, dejiny nie sú ničím iným než činnosťou človeka, ktorý sleduje *svoje* ciele.“ [10, s. 111]

Aby sme preskúmali vzájomný vzťah filozofie, politiky a kultúry v jednote i vo vzájomnom pôsobení, vzájomnej podmienenosti a vnútornom dynamizme, je účelné vydeliť problém ideálu ako špecifikum ľudskej životnej činnosti a stimulu spoločensko-kultúrneho vývinu. V ňom sa svojisky a podstatným spôsobom prejavuje vzájomná spojitosť filozofie, politiky a kultúry.

LITERATÚRA

1. LENIN, V. I.: Vybrané spisy II. Bratislava 1952.
2. MARX, K.: Kapitál III. Bratislava 1958.
3. BREŽNEV, L. I.: Leninskím kursom. Moskva 1958.
4. Kommunist 1982, č. 4.
5. Literaturnaja gazeta 13. januára 1982.
6. ENGELS, F.: Dialektika prírody. Bratislava 1961.
7. Pravda [Moskva], 10. marca 1982.
8. LENIN, V. I.: Spisy 30. Bratislava 1954.
9. XXVI. zjazd Komunistickej strany Sovietskeho zväzu. Dokumenty a materiály. Bratislava 1981.
10. MARX, K. — ENGELS, B.: Spisy 2. Praha 1961.